

sokkal nagyobb jelentőséggel bír annál, minthogy az egyes fejezetek vizsgálatának eredményei az olvasó számára mennyire lehetnek meggyőzőek. Szintén figyelemreméltó és rendkívül hasznos a könyv végén található bőséges, mintegy 208 tételtől álló irodalomjegyzék.

A monográfiát érhető kritikák elsősorban stiláris és nyelvi vonatkozásúak lehetnek. A kötet nyelvezete kifejezetten nehéz, ami többek közt abban nyilvánul meg, hogy a szerző sok esetben indokolatlanul használ olyan idegen szavakat (valoritás, sporadikus, konfúzus, plauzibilis stb.), amelyek megnehezítik, egy bizonyos kulturális szint alatt pedig egyenesen lehetetlenné teszik az olvasást. Néhány fejezet stílusa szerfelett dagályos és olyannyira nehezen követhető, hogy az olvasó számára igen komoly fáradságot jelent a fő mondanivaló megértése. A nyelvi egyszerűsége és világos stílusra még akkor is érdemes törekedni, ha nyilvánvalóan a műveltebb tudósréteg számít a könyv célközönségének.

A fenti apró kritika ellenére azonban nem kétséges, hogy a könyv szemléletéből kifolyólag határozottan új irányt jelent a Szerémi-kutatásban, ezért a korszakkal foglalkozó kutatók polcán mindenképpen helyet kell kapnia.

SZEBELÉDI ZSOLT

Bél Mátyás: *Notitia Hungariae novae descriptio historico-geographica ... Comitatum ineditorum Tomus primus (- secundus)*. Ed. Gergely Tóth. Bp., 2011–2012, MTA Bölcsészettudományi Központ, Magyar Országos Levéltár. 390, 695 l.

A történetírás örök dilemmáinak egyike az, hogy a forrásokra alapozott gondolkodás mennyiben ad a történeti valósághoz közelebb képet, mint az, amelyik a folyton változó megközelítő szempontokat követő. Nagy tapasztalattal rendelkező történészek is mondanak olyat, hogy az igazi tudás az, ha a mindenki által ismert tényekről tud valaki újat mondani, hiszen új forrás alapján az nem nagy teljesítmény. A kérdés tehát az, hogy mennyire hiány a magyar történetírás történetében a pozitivisták korszak rövid időszaka, és az akkori forrássorozatok torzó jellege? Sajnos aránytalanul

kevés történeti forrás maradt fenn történelmünkéről. Ha a nyugatibb európai országokat tekintjük, akkor mindenképpen kevés. Ezek tematikára áttekintése a kora újkort tekintve a teljes országra és Erdélyre nézve lehetséges is – a szegénység így bizonyos előnyt is jelent. Napjainkban a forráskiadás az egyik leglenézettebb tudományos teljesítmény. Az új, az attraktív, a „leg”, a „leges-leg” (szuper, mega, terra, peta stb.) az igazán menő, még akkor is, ha csak így nevezzük, és semmi új nincsen benne.

Vannak azonban olyan forráscsoportok, amelyek ismerete nélkül megdöbbenő, hogy egyáltalán megjelennek történeti összefoglalások. Ezért furcsa például az országgyűlési emlékek kiadásának a hiánya. Ilyen volt Bél Mátyás egyik alapművének ismerete is. Mint sok úgy, ez utóbbi is csak egy megszállottra várt, olyanra, aki nagy lelkesedéssel, következetesen dolgozva napvilágra segíti azt a forráscsoportot, amelyet darabjaiban, jól-rosszul kiadva, illetve magyarra fordítva ismer(get)tünk. Tóth Gergely nagy elhivatottsággal kötelezte el magát a Bél életmű feltárása mellett. A terv impozáns, és csak szívből szurkolhatunk azért, hogy ne maradjon befejezetlenül.

Bél Mátyásnak (1684–1749) az országot bemutató munkája, a *Notitia Hungariae novae historico-geographica* elkészült, és kiadása is elkezdődött 1723-ban (*Prodromus*), valamint öt kötet meg is jelent a szerző haláláig (1749). Magyarország (a *Partiummal*) csaknem teljes egészét leírta, azonban a török uralom alól éppen felszabadult, közigazgatásilag még nem teljesen megszervezett Arad, Békés vármegyékét és a Temes vidék bemutatását nem tudta elvégezni. Erdéllyel, mint nem Magyarország részével, értelemszerűen nem foglalkozott. Tóth Gergely az első kötet bevezetőjében tömören, és jól követhetően foglalta össze a *Notitia* létrejöttének a történetét, Bél kiadási tervét, illetve a saját tervezetét.

Bél Mátyás a vármegyék leírását négy részben tervezte: Dunán inneni, Dunán túli, Tiszán inneni, Tiszán túli területek. Ezt a csoportosítást Tóth Gergely is megtartotta. Miután a 18. században a Dunán inneni vármegyék leírásának kiadása elkezdődött, az első részben egyetlen kötet szerepel az új tervben, míg a másik három részben három-három kötet. Így az új kiadási terv tíz kötettel számol. Ebből eddig két kötet jelent meg.

Az első kötet Árva és Trencsén vármegyék leírását tartalmazza Tóth Gergely, Glück László és Gözsy Zoltán szöveggyűjtésével. Megjegyzem, hogy örömdetes jel az, hogy a fiatal történészek ilyen programra szövetkeztek abban a nem éppen a fiatal kutatókat barátságosan kezelő környezetben, amikor az értelmetlen tudománymetriai öncélok arra kényszerítik őket, hogy írjanak, írjanak, beszéljenek, beszéljenek – a felkészülésre nem hagynak időt. A legjobb felkészülés pedig a forráskiadás. Ezzel a tevékenységgel eltöltött évtizedek után van miről írni és beszélni.

A kiadás a kéziratok családfája bemutatásával kezdődik, bemutatva az egyes kéziratok történetét. Ez különösen fontos, számos történeti érdekességet is tartogat számunkra. De egyben arra is utal, hogy a sajtó alá rendezés munkája nem egyszerű. A kiadás alapjául választott szöveg jegyzetelésekor a kézirat variánsokban szereplő szöveghelyek jelölése mellett azt is indokolni kellett, miért vették, vagy éppen nem vették figyelembe az eltérő textust. Vannak kéziratok, amelyek Bél Mátyás eredeti, saját, tudatos változtatásait őrzik, de a legtöbb eltérést azok a másolatok adják, amelyeket – a nyomtatott változat hiányában – a vármegyék számára, a helyi történészek számára másoltattak.

A másik megjelent kötet Sopron, Vas, Veszprém, és Zala vármegyék leírását tartalmazza. Jóleső érzés látni a könyv alkotóinak névsorában több generáció jelenlétét: Benei Bernadett, Déri Balázs, Földváry Miklós István, Glück László, Gözsy Zoltán, Jarmalov Rudolf, Tóth Gergely.

A szövegkiadás kritikai. Nem kis gondot jelenthetett a textus gondozóinak az ókori klasszikus, a középkori, illetve a Bél Mátyás korabeli latin nyelvhasználat különbözősége. A mostani kiadás egyben nagyon jó 18. századi magyarországi latin szövegemlék is, a latin nyelv nemzeti használati formáinak kutatói számára kincsesbánya.

A kritikai kiadás szokásos apparátusához tartoznak a különféle mutatók. Ezeket, különösen a helyneveket – lakott-, illetve pusztahelyek, dülök, tájegységek stb. – jól tudják majd használni azok, akik a mostanában újjászerveződő terminológiai tevékenységeket kívánják összehangolni. A lassan egyre több ellenőrzött adatot közzétevő internetes adatbázisok mögé megalkotandó besorolási adatok

(authority files) gazdagításához ez a vállalkozás nagyban hozzájárulhat.

Bél Mátyás művét a néprajzi, a helytörténeti, a földrajzi és más diszciplináris kutatás eddig is használta. Többnyire persze egy kiválasztott kézirat alapján magyarra fordított szövegeket használtak (kényszerűségből, no meg kényelemből is). Halatlanul fontos azonban, hogy mostantól a majdani (újra)fordítások alapjául egy ellenőrzött, kritikai szövegvariáns szolgálhat, arról nem is beszélve, hogy a fordítók munkáját is könnyen ellenőrizhetjük.

MONOK ISTVÁN

Identitás és kultúra a török hódoltság korában. Szerk.: Ács Pál, Székely Júlia. Bp., 2012, Balassi kiadó, 566 l.

Hosszú várakozás után idén tavasszal jelent meg a 2008-as, hasonló című reneszánsz konferencia előadásait tartalmazó kötet. Nem túlzás azt mondani, hogy a hódoltság korának és a hozzá fűződő tudományterületeknek főbb kutatási irányait fölvonultató gyűjtemény mind a szakmai, mind az érdeklődő közönség számára kézikönyvvül szolgálhat, hiánypótló jellege megkérdőjelezhetetlen.

A konferenciakötet igényes borítója (az előlapon Melchior Lorck Konstantinápoly panorámája című sorozatából a XI. ív egy részlete látható) képi formában fogalmazza meg azt a széles perspektívát, amellyel a tartalomjegyzék átolvasásakor találkozhatunk. A rendezvényen elhangzott előadásokon túl a kötet további értékes tanulmányokat foglal magába, így összesen harmincöt szerző együttes alkotása az a munka, amelynek eszmei magjait még Klaniczay Tibor hintette el, amikor az 1986-os szigetvári reneszánsz ülésszak megnyitóján – iránymutatásként – megfogalmazta: „a török világ érdekel bennünket, vagyis a kultúra a török hódoltság területén”. (7.) Ehhez az alapvetéshez illeszkedik az előszó legfontosabb megállapítása: „Azokkal a kortárs kultúrakutatókkal értünk egyet, akik, egymástól eltérő módon, ma is vállalják a reneszánszfogalom kiterjesztheségét az oszmán világra.” (9.) A sok szellemi szállal összefogott tanulmánycsokor valóban a magyarországi török hódoltság kutatásának egyik alpmunkája lehet.